

Пан інспектор

Іван Керницький

Комедія з кооперативного життя в одній дії

Дійові особи:

Гриць Бульба — голова Надзвичайної ради, високий та поважний ґазда, літ 60.

Настя — його жінка, низька та кругленька ґаздиня, літ 55.

Справник, Касієр, Крамар — люди вже в літах.

Панок — літ 25.

Ревізор — літ 50.

Війт — літ 45.

Громадський поліцай — літ 40.

Сцена представляє сільську кімнату. Праворуч, на першій пляні двері, на другому в самім куті піч з кухнею і мисник з всякою посудом. Ліворуч, під стіною стіл, ослін та стільці. На стінах рушники, образи. Настя пореється біля печі — витирає тарілки та кладе на полицю.

ЯВА 1

Гриць (входить, здимає шапку). Ти знаєш, жінко, що?

Настя (не перериває роботи, обернена до печі). А що ж там таке, Гриню? (говорить розтягло та повільно).

Гриць (неохітно). Ет!.. (Вішає куртку на кілок, по хвилі). Ти знаєш, жінко, що до нас сьогодні приїздить пан ревізор?.. На ревізію...

Настя (все ще обернена до печі). Або ж тобі, Гриню, це першина, ота ревізія! Приїде, побушує по хаті, поперетрясає всі кутики, а потім замкне тебе на дві неділі за політику, та й по всьому...

Гриць (нетерпляче). Ет! Плетеш, гей з гарячки!.. То не буде така ревізія... Це приїде зі Львова, то значить, з нашого Ревізійного союзу такий пан директор, чи як його там, і буде просліджувати, чи в вашій кооперативі все стоїть в порядку, о!..

Настя. Ага-а-а... Ну, та й при тім будеш мати якийсь клопіт...

Гриць. Гм!.. Та звісно. Без клопоту не обійдеться... От, хоч би нині... Треба його переночувати...

Настя (обертаючись). В нас, Гриню?

Гриць. Гм!.. Та же в нас...

Настя. То він, певно, і їсти схоче?

Гриць. Гм!.. Або я знаю... Та певно!

Настя (сплеснула руками). Ой, Царице небесна! А що ж я йому зварю? Та ж то десь дуже великий пан?...

Гриць. Гм!.. Звісно, що не Іван...

Настя. Ой, доленько нещасна! А що ж я йому дам? Тут, як на злість, і корова запустилася, і хліб вийшов, хоч сира земле розступися! (Хапається за голову). І що ж я тепер, бідна, зроблю?...

Гриць (розводить руками). Гм!.. Або я знаю. Як то справді великий пан, то він коня з копитами не з'їсть... Бо великі пани на вікт делікатні. Гм! Я знаю... На всякий випадок заріж когута, звари з десятеро яєць, піди на сусіди, позич бохонець хліба, та й з фунт масла, та й молока з гладущик, а пізніше якось... як треба буде, то ще десь щось позичиш.

Настя. Ой, татунцю небесний! (Плачливо). Яка ж то біда, яка ж то напасть... чиста напасть! І нащо тобі, старий, такого клопоту на сиву голову? Перше, бувало, то цілими днями сидів у тій читальні, а тепер, як собі заложили ще якусь куропативу, то вже його ніколи дома не видно. Вся робота стоїть, ані кому дай, ані принеси, я хвилинки спокійної не маю, а він усе, як не в читальні, то в тій ку... ку... ро...

Гриць (перебиває). Настуню, дай спокій! Десь тобі тільки балакати хочеться...

Настя. Ну та як, Гриню, не маю балакати, коли я вже з тою твоєю політикою світа Божого не бачу! Ні я собі ніколи яєчка не зложу, ні курочки не приховую, бо тої неділі приїде пан ревізор, а на другу пан делегат, а на третю якась інша нечиста матір, і я, бідна, мушу кожного годувати не знати пощо й за що?... Не досить, що від всяких безробітних не можна обігнатися, то ще панам їсти давай? Агі! Або ж то ми одні в селі? Та най вже хто другий трохи спробує...

Гриць (перебиває). Дай спокій, Настуню, дай спокій!.. Прошу тебе, не говори, бо я вже стільки слухати не можу. Йди краще між люди та постарайся, що треба, бо його десь щойно не видно!..

Настя (зітхає). Ой, світе мій розколений!..

Гриць (нетерпляче). Ну йди вже, йди... Чого ще стоїш?

Настя (зітхає). Та йду вже, йду... Ой, доленько, бідна! Що ж я йому зварю! (Бере хустку й виходить).

ЯВА 2

Гриць (задуманий сідає біля стола). Гм!.. Воно рахувати, то баба й трохи має рацію... В дома не засиджу, господарки не пильную, ніщо мене на світі не обходить, тільки та кооператива... А з того в нас нині хліба їсти не будеш!.. Тепер лише докладай до неї, як не здоровля, то останній грейцар. Гм!.. Що ж, коли наші люди такі, що тільки знають на одного все звалити! Ви то, Гриню, знаєте, ви то дуже красно розумієте, ви там підете, ви то зробите, бо ви політиканти і любите цим бавитися. А ми будемо за вами поступати, аякже!.. тільки поволеньки, поволеньки та й все ззаду... Га, люди добрі, далі то вже й мене не стане. Адить, я вже й не довиджую... Газети без окулярів не

прочитаю!.. *(По хвилі)*. О! Тепер ще, як на біду, того ревізора принесло! Га, як той каже: нині скрізь біда, то й коло нас круто... Але я міркую, якби наші люди були на правду людьми, то ще б так зле не було. А кілька я намолився, кілька напросився: люди, пильнуйте тої кооперативи, не боргуйте, не йдіть до жида, тримайтеся купи! Ага!.. Дехто послухав, а іншому це десь гримить... І які члени, така Управа, такий і крамар. Кожний хоче зараз щось скористати... Люди добрі! Та ще нема з чого користати!.. *(Хвилю мовчить)*. Та й так... А цей приїде, перерахує, вийде манко — то зараз ціле село затрубить: то він, то Гринько усьому винен! Він наперед найбільше кричав, він зробився головою, він усім тим кермує, то він усе помахлював... А як я вже страчу в людей довір'я, тоді все розлетиться! Гм!.. Дав би Бог, щоби той цілий ревізор де застряг по дорозі в якій озерині...

ЯВА 3

Справник *(входить, низький, вусатий, в червонім кожусі, з люлькою в зубах)*. Дай Боже добрий вечір!

Гриць. Дай Боже здоров'я.

(Вітаються. Справник сідає за стіл у самий кут, обоє хвилю мовчать і дивляться в землю).

Справник *(по хвилі)*. Ну і що?

Гриць. Та ніщо...

Справник *(по хвилі)*. Чули'сте?

Гриць. Та чув'їм...

Справник *(по хвилі)*. Ну, а ви як?

Гриць. Та я ніяк...

Справник. Ба!.. *(По хвилі)*. А коли ж?

Гриць. Нині...

Справник. Ба!.. *(По хвилі)*. Нині, кажете?

Гриць. Ая... Нині приїде, в мене переночує, а завтра рано буде інвентура. *(Дивиться у вікно)*. Десь вже, незадовго, має надійти зі стації...

Справник. Ба!.. *(По хвилі)*. Га, що ж, писуню? Я що? Я нічого!.. Ну, ніби що?.. Як самі знаєте: запряг, сів, поїхав, привіз, віддав — шлюс! Фертік!.. Більше мене не обходить. Але щоби, писуню, щось таке во тее... о! то ні!.. Що чорного за нігтем! Чуєте? Що чорного за нігтем! *(По хвилі)*. Але той наш цілий касієр, писуню, це вже інший нумер! Розумієте, що я кажу?.. То є механік, то є циган, то є шахрай з градусу!.. Ви його не знаєте, але я знаю!

ЯВА 4

Касієр *(входить, високий, пелехатий, в білій полотнянці, підперезаний ремнем)*.

Дай Боже добрий вечір!

Гриць. Дай Боже здоровля.

Касієр *(вітається з присутніми, сідає біля справника і мовчки дивиться в долівку; по хвилі).* А ви... знаєте?..

Гриць і Справник *(махують головами).*

Касієр. Ну... і ви як?..

Гриць і Справник *(здвижують раменами).*

Касієр. А... Коли ж, нині?..

Гриць і Справник *(махують головами).*

Касієр. Га, що ж, любцю? Я що? Я нічого... Дали мені — взяв, казали виплатити — виплатив. Я маю все на папері! Книжку, любцю, маю, фактури маю, асигнати маю. квіти маю, бони маю, люди добрі — я все маю! Бо, ніби, що ж, любцю? Ще нема на що так дуже й лакомитися!.. *(По хвилі).* Що, як що, але той наш цілий крамар, це є пташок!.. Ніби, я його за руки не злав, але кажу вам — то пташок! Я вам казав відразу: не беріть до того Шептуна, бо Шептуни — це злодії з діда-прадіда! Ніби, любцю, я не маю що йому закинути, тільки кажу: дивіться йому добре на пальці! Це не хто-будь, тільки я вам кажу!

ЯВА 5

Крамар *(входить, у полотняній військовій блюзі, з палицею, кульгає на праву ногу).* Дай Боже добрий вечір!

Гриць. Дай Боже здоровля!

Крамар. Га, Господи Боже!.. *(Вітається з присутніми, сідає біля касієра і мовчки дивиться на стелю).*

Касієр *(по хвилі).* А... апчіхх!..

Справник. На здоровлячко, писуню...

Касієр. Дякую, любцю.

Крамар. Ви, може, до мене щось казали?

Касієр. Ні, ні, любцю.

Крамар. Га, Господи Боже!.. *(По хвилі).* Щось знов на дворі хмариться...

Гриць. Ага...

Крамар. А так вже в полудне було прояснилося...

Справник. Ага...

Крамар. Мабуть, таки знов схоче дощ падати...

Касієр. Ага...

Крамар. Ну, як буде дуже злива, то він, певно, не приїде...

Справник і Касієр *(один наперед другого).* Як то? Чому не приїде?!

Крамар. Га, Господи Боже! Я не кажу... я не знаю... але може, той... Буде боятися дощу, або як...

Гриць. Гм! Та що такому дощ?.. Сяде собі в вагоні, візьме газету в руки, та й їде...

Крамар. Га, Господи Боже! Та най собі їде... Я що? Я нічого... Вкрасти'м — не вкрав, зрабувати — не зрабував, ошукати — не ошукав, знищити — не знищив, ой-ой, Господи Боже! Я не боюся!..

Касієр (*прихапцем*). Ну, любцю, або я що?..

Справник (*за ним*). Ну, писуню, або я як?..

Гриць. Люди добрі, чого ви такі? Як все є в порядку, то ніхто не має чого боятися.

Справник (*здивився, на стелю*). Ба!..

Касієр (*також*). Гм!..

Крамар (*схилив голову на груди*). Ой, Господи Боже...

(*Хвиля мовчанки*).

Справник (*до Гриця, дуже осторожно*). Чуєте, сусідо, а якби... знаєте, я тільки так питаюся... якби так вийшла та манька, то... хто за це відповідає?...

Гриць. Гм!.. Або я знаю... Та воно кожний з нас може відповідати, залежить, хто провинився... Коли, приміром, крамар...

Касієр (*підхоплює*). О, так, так, любцю! Головна річ — крамар!..

Крамар (*зривається з лави*). Га, Господи Боже! Або крамар що? Злодій, чи шахрай, чи рабівник, га?

Касієр. Любцю, я вам того не кажу. Але, як ви би, наприклад, потягнули з шухляди пару золотих, чи якийсь товар, то я за це ніколи в світі не можу відповідати!

Крамар (*заломав руки*). Га, Господи Боже! Або ж ви виділи, щоби я вже колись щось потягнув?!

Касієр (*дивиться в землю*). Що ж, любцю?.. Видіти, не видів, але чути, то таки чув.

Крамар (*кричить*). Що?! Ви чули? То замало, що ви чули! Поставте мені свідків!

Гриць. Дайте спокій, Гнате... Та що там!.. Десь ви такі...

Крамар (*підіймає руки до стелі*). Ой, Господи Боже! Та як? Та ж то нападсть в живі очі!.. (*сіпає Гриця за рукав*). Чуєте? Він каже, що він чув!.. Але я на власні очі бачив, як він ще по Новім році взяв з каси п'ятдесят золотих і дотепер не віддав!

Касієр (*з повагою*). Я, любцю, позичив.

Крамар (*знов сіпає Гриця*). О, о, чуєте?.. Він позичив...

Касієр. Ще раз кажу, любцю: позичив і віддам!

Справник (*подрапався за вухом*). Ба!.. Кажете, писуню, що ви позичили...

Касієр (*твердо*). І віддам.

Справник. І віддасте... То дуже красно, нема що казати. Але бачите, писуню, то є справа така: ані ви тоді про це нікому нічого не сказали, то раз, а друге, чому ви ще дотепер тих п'ятдесят золотих не віддали? В кооперативі, писуню, нема грейцара, хоч гинь, ну, соли нема за що купити, а ви собі так во, якось...

Касієр (*видивився на справника і поволі підноситься з лави*). А вас, любцю, що то обходить, га? Дивіть, який рихтельний! Я навіть не знав, що ви такі рихтельні!.. А чому ви, любцю, ніколи не берете товару в Союзі, тільки все (*числить на пальцях*): сіль у Файгля, нафту в Гісера, шмір у Боруха, мармоляду в Штарка...

Справник (*видивився на касієра і поволі встає з лави*). А вас то, писуню, що

обходить, га?

Гриць (*заспокоює обох*). Сусіди, та що це ви?.. Дайте спокій. Сідайте, не кричіть, не сіпайтеся, бо нема чого.

(*Справник, касієр і крамар з-під лоба зиркають на себе і поволі садовляться знов за стіл. Хвиля мовчанки*).

Гриць (*по хвилі*). Гм!.. Воно так, люди добрі, все ще було би в порядку, якби не отой ревізор... Я знаю... В нас дотепер зле йшло! Трохи той завинив, трохи цей, ну, трудно... Воно з початку все так. Пізніше якось би ще направилося. А так що?.. Приїде, зробить ревізію, все вийде наверх, а тоді як ви глянете людям в очі?.. Кажіть?

Справник (*понутив очі до землі*). Ба!.. А може, він, писуню, ще не приїде...

Касієр (*дивиться в землю*). Воно так... Часом, любцю, може щось статися...

Крамар (*задивився на стелю*). Га, Господи Боже! А от вчора читав я в газеті, що десь тут... вже не пам'ятаю де, трапився страшний карамболь. Цілий поїзд розбився, а десять люда згинувло на місці...

Справник і Касієр (*побожно зітхнули*).

ЯВА 6

Настя (*в хустці, з кошиком в руці, підходить навшпиньках до стола і шепче*). Вже є...

Чотири кооператори (*стають всі разом з лави, нахилиють голови і півголосом питають*). Хто?

Настя (*голосніше*). Він...

Чотири кооператори (*голосніше*). Де?

Настя. Під хатою, витирає черевики, бо коло нашої комори заліз дуже в болото. Йой!.. Та то такий пан! Що ж я йому зварю!.. (*Подріботіла до печі*).

Справник, Касієр, Крамар (*всі три разом з опущеними головами сідають на лаву*). Приїхав!..

Гриць (*тремтячим голосом*). Гм!.. Слухай, жінко, як же ти пізнала, що то він?..

Настя. Який ти, Гриню! Та ж такого великого пана можна відразу пізнати. О, такий панисько, в чорній бекеші, в капелюсі, зі скіряною торбою, аякже! Дивлюся — стоїть він коло нашої комори і щось до колодки заглядає... Ну, я собі зараз поміркувала, що то мусить бути якийсь не з тих простих... Та й питаю: ви, паночку, певно той ревізор, що мав приїхати на обрахунок до нашої куропативи? А він каже: так, так, матусю... Ну, то, кажу, ви маєте в нас ночувати. А як ваш чоловік називається? — питає. Ну, я йому повідаю, що ти, ніби, називаєшся Гринько Бульба і що ти є в тім усім головою... А він каже: так, так, дуже гарно, я там зараз прийду... (*За сценою чути стукіт*). О!.. Вже йде... Ой, Царице небесна! Що ж я йому зварю!.. (*Порається біля печі*).

ЯВА 7

Панок (входить, обличчя хитре, улесливе; має малі вусики; капелюх насунений на очі; одітий в чорний плащ, під пахвою скіряна течка, черевики досить подерті). Добрий вечір! Чи тут живе голова кооперативи Гринько Бурак?

Справник, Касієр, Крамар (всі три разом стають з лави, мнуть у руках шапки та моргають до себе, що їм треба виноситися з хати).

Гриць (рівночасно заклопотано). Гм!.. Я знаю... Воно ніби так, пане ревізоре... Тільки я не називаюся Гринько Бурак, а Гринько Бульба...

Панок (дуже привітно). Так, так, Бульба, Бульба. Пан Гринько Бульба! Я так навіть маю записано. Страшно мені приємно вас пізнати. (Подає йому руку). Я називаюся... умм... так, я називаюся Ананас, інспектор Віктор Ананас! Мене прислали... так, мене прислали сюди зі Львова, щоби я зробив скок на вашу кооперативу... то значить... перепровадив у ній ревізію... Так!.. (Кладе течку й капелюх на стіл, бистро мишкує очима по кімнаті.) Ага... (До Гриця). Отже я маю в вас заночувати, пане Капуста?

Гриць. Гм!.. Воно ніби так, пане інспекторе. Прошу, сідайте, будь ласка, та й розгостіться.

Панок. Моцно вам дякую! Бачу, що ви є свій хлоп. А це (показує на Настю) певно, ваша кобіта?

Гриць. Гм!.. Я знаю... Воно ніби так...

Настя (підходить з макітрою в руках). То, прошу пана шпектора, я вже, ніби, друга його жінка, ая. Бо перша небіжка, най з Богом спочиває, померла зараз місяць по шлюбі.

Гриць (сіпає її за рукав). Та йди... геть!

Панок (до справника і інших). А ви, панове господарі, чого стоїте? Скажіть собі сісти!

Справник. Ба!.. Та воно можна... (попихає касієра в сторону дверей).

Касієр. І я так скажу, любцю... (попихає крамаря).

Крамар. Га, Господи Боже!.. (хоче йти з хати).

Гриць (попихає його назад). Це, пане інспекторе, ось справник, касієр та крамар нашої кооперативи...

Панок. Та-ак? Страшно мені приємно!.. А... хто це з вас, панове, касієром? (До крамаря). Може, ви, стрийку?

Крамар. А най мене Бог боронить! То, во, сусід, Данило...

Панок (до касієра). А, так, так!.. Я відразу міркував, що це ви!.. Чи маєте при собі витрих?

Касієр (здивовано). Га?

Панок. Пардон! Я, прошу вас, вродився в Америці і тепер все затягаю трохи по-французьки... Я хотів спитатися, чи маєте при собі... ну, ключ від каси?

Касієр. А десь тут, любцю, повинен бути... (шукає по кишенях).

Панок (до Гриця, дуже поважно). Умм... отже так буде, пане Ріпа! Я зараз беру ключ, йду, зроблю контролю в касі, а раненько докінчимо решту. Я мушу спішитися, бо завтра в полудне вже маю бути у Львові! (бере зі стола капелюх).

Справник. Ба!.. Я собі, писуню, ще таки сяду... (сідає).

Касієр. Та й за мною, любцю, малі діти не плачуть!.. (сідає).

Крамар. Га, Господи Боже! Та й я до колії не спішуся... (сідає).

Гриць (здержує панка). Гм!.. Якось воно так не випадає, пане інспекторе... Прошу ще хвильку заждати, спічнете, і повечеряєте...

Настя (підходить з варехою в руці). Ой, татунцю небесний! А де ж ми би тепер пана шпектора пустили! Я во, зараз, яєчка на окріп кидаю, аякже... Пан ішпектор певно вже десь голодні, як той пес?...

Панок (подумав). Рація, рація! Щось перекинути вже можна. Це ніколи не зашкодить. Але... гов! (До Гриця). Пане Фасоля, в вашім селі поліції нема?

Гриць. Гм!.. Та, ніби, нема... Постерунок аж на другім селі.

Панок (покwapно). Дуже гарно, дуже гарно. Я це, бачите, тільки так питаюся... З цікавості... Умм... очевидно! Мінутку ще можемо заждати (сідає біля стола). Евентуально, прошу я вас, газетку собі прочитаємо (виймає газету, розкладає та заслонює нею цілу голову).

Справник (зітхнув). Ба!.. Я вже, писуню, буду йти... (встає).

Касієр. Та й я, любцю, не маю чого тут сидіти... (встає).

Крамар. Га, Господи Боже!.. А чого ж маємо людям заваджати!.. (хоче йти).

Гриць (підбігає до них). Сусіди, та що це ви?!.. Сідайте ще, якось так не випадає!..

(Справник і другі розкладають руками, постогнують і знов сідають на лаву. Рівночасно, як ці останні церемоняються, Настя приносить до стола вечерю; в лівій руці тримає макітру з яйцями, під пахвою здоровенний бохонець хліба; в правій руці — горнятко з молоком, а наверху тарілку з маслом. Все те уставляє на столі).

Панок (відкладає газету і з вдовolenням затирає руки). О, то ґрунт! Добре їсти і нічим не журитися!..

Настя. А на здоровлячко, на здоровлячко! Ось тут мають пан ішпектор яєчка, но не знаю, які пан люблять? чи тверді, чи м'якенькі?

Панок (весело). Все одно! Вже я собі дам з тим раду!

Гриць. Гм!.. Воно ніби так...

Настя. То масло не таке свіже, але ще його не чути... Най пан ішпектор вибачать, бо ми тепер свого молока не маємо. Корова нам запустилася ще в Пилипів піст. Ну, хлібець разовий, чорненький... Пан ішпектор ще десь як живють, то такого не їли...

Гриць (зітхнув). Гм!.. Що робити... Трудно...

Панок (з запалом теребить яйця). Не турбуйтеся, стрийно! Я свій чоловік, я все прийму!

Настя. Та й най пан ішпектор не гніваються, що м'яса нема... Ми будемо, перепрошуючи вас, паночку, і всіх присутніх, і святі образи, і Божий денінько, і ковбицю, і лавицю, і мене плюгавицю... будемо свиню різати аж на Великдень...

Панок (з повним ротом їжі, махає руками і головою, що він на все годиться).

Настя (до Гриця). Най пан ішпектор тут поволеньки собі вечеряють, а ти, Гриню, світи ліхтарку, підемо поросята годувати. Вони також їсти хочуть.

Гриць. Гм!.. Як йти, то йти. (До справника і других). Ви, сусіди, ще трошки зачекайте, я зараз прийду...

Справник. Ба!.. Я знаю, писуню?..

Касієр. А най там, любцю...

Крамар. Га, Господи Боже!..

Настя (вже біля дверей, тихо до Гринька). Ой, доленько нещасна! Диви-но ся, Гриню, як він, бідачисько, їсть!.. Так, як би з неволі вернув...

Гриць (світить ліхтарку). Гм!.. А що ж ти собі, жінко, гадаєш? Нині по містах біда, люди кусника хліба не мають!.. Нас ще хоч та бульбочка ратує, а там й того нема...

Настя (сумно). Ая... Подиви-но ся, які в нього черевичата подерті. Наш пастух кращі має...

Гриць (бере шапку). Гм!.. А що ти собі гадаєш? Тепер всюди криза, тепер найбільші директори в подертих черевиках ходять!

Настя. Ой, доленько бідна!.. (Обоє виходять).

ЯВА 8

(Хвиля мовчанки. Панок завзято нищить заставлені на столі дари Божі. Ковтає одно яйце по другім, крає і заїдає куснями масло, попиває це молоком, закусує хлібом, і так в колісці. Час до часу обережно пакує до кишені то яйце, то грудку масла (обвинену газетою), то кусень хліба, то ніж і т. д. Справник і касієр мовчки сидять за столом, сумно махають головами, шморгають носами та витирають рукавами уста. Лишень крамар раз у раз зітхає: "Га, Господи Боже!" Нарешті справник встає, хоче щось панкови сказати, та не має сміливості).

Справник (по хвилі). Ба!.. Якби так можна, пане ішпектор...

Панок (кінчить їсти). Ну, ну?

Справник (заклопотано). Я би так тее... я би хотів щось панови ішпекторови сказати...

Панок. Дуже файно! На верха з тим!..

Справник. Ба!.. Коли я не смію...

Панок. Ну!.. То називається — трудно.

Справник (несміло). Може би, так на боці, пане ішпектор?..

Панок. На боці, то на боці. (Обоє встають з-за стола і виходять на середину сцени).

Справник. Ба!.. Коли я таки не смію, пане ішпектор...

Панок. На маєш!

Справник. Бо то знаєте, пане ішпектор, ну... чистий клопіт...

Панок. Що там клопіт!.. Най кінь клопочеться, він має більшу голову.

Справник. Хе, хе, хе... Які пан ішпектор жартівливі... Та я, писуню, таки не смію сказати, щоби пан ішпектор, борони Боже, не образилися.

Панок. Ні, ні, я свій хлоп! Валіть просто з моста все, що маєте на серці!

Справник *(тихіше)*. Е... то таке, пане ішпектор: я тутечко тим ділом, як то кажуть, справником... І... ніби, Господи милосердний! Я що? Я нічого!.. Запряг, сів, поїхав, привіз, скинув — шлюс! Більше мене не обходить. Але воно, писуню, все християнин непевний... Може, так, може, сяк — не знати?.. *(Ще тихіше)*. Тож я би дуже пана ішпектора просив, як би там щось не теє... то най вже пан, ішпектор будуть такі добрі, най дуже остро мене не обраховують...

Панок. Ага!! Я вже то капую! Я вже розумію! *(Дуже серйозно)*. Отже так, пане то-ой... Все буде гаразд! Спустіться на мене, як на заграничну валюту. Розумно? Все — блят! На те я вам даю слово! Ви знаєте, що в мене значить і слово?!

Справник *(радісно)*. Ой-ой, писуню, та чому не знаю!

Панок. Але... *(Простягає руку)*. Розумієте?..

Справник *(сумно)*. Ба!.. Та чому не розумію. А... кілька ж би пан ішпектор так теє?..

Панок. Ну, хочу яку марну п'ятку...

Справник *(подрاپався за вухом)*. Га, най там. *(Виймає великий капшук, а з нього гроші)*. Тільки я би дуже просив, щоби пан ішпектор нікому нічого не теє...

Панок *(ховає гроші)*. Тихо ша!.. Вуха догори, хвіст набік!.. Все буде — перша кляса. То вам кажу!

(Справник вертається на своє місце і благальними рухами напоминає панка, що би тямив про його справу. Цей останній його заспокоює).

Касієр *(який вже перед тим виліз з-за стола і стояв панкові за плечима)*. Я би так, любцю, хотів панови ішпекторови... теє...

Панок. Ага, щось на боці?

Касієр. Ая, ая...

Панок. Просимо, просимо! Страшно мені приємно/... *(Обоє йдуть в правий кут сцени)*.

Касієр *(заклопотано)*. Та коли, пан ішпектор, я якось не годен вимовити...

Панок. Ет, гадане австріяцьке! *(Серйозно)*. Ви є касієром?

Касієр *(злякано)*. Ая... ая... Але я цілком не хтів ним бути! Присягай Богу, ні! Самі люди принукали... Той каже — будьте, той каже — будьте, ну, гадаю собі — най там... якось християнин пацифікацію перебув, то і з тим собі дасть раду. І... ніби, я що? Я нічого! В мене, любцю, все стоїть на папері. Книжку маю, фактури маю, асигнати маю, квіти маю, пане ішпектор — я все маю!.. Але, як той каже, чоловік таки непевний... Може, воно так, а може, й сяк... тож я би дуже пана ішпектора просив...

Панок *(перебиває)*. Тихо, ша! Я вже знаю, про що вам іде. *(Дуже поважно)*. Отже так: для вас, розумієте, тільки для вас, я то зроблю. На це вам даю гонорове слово! А в мене слово — то мур.

Касієр (радісно). Та же я знаю, та же я знаю... Чим же я панови ішпекторови віддячуся?..

Панок (у відповідь простягає долоню).

Касієр (посумнів). Га, що зробити... А кілько ж би пан ішпектор так... умм... (шукає за грішми).

Панок. Ну, як від вас, то хоч марну десятку.

Касієр. Ой, любцю, та де вона марна. (Виймає гроші). Тільки я би дуже просив, щоби пан ішпектор нікому нічого не... умм...

Панок (обурено). Пане, та як?! Ви мені не вірите? Перший раз в життю щось подібного чую! Та же я вам дав слово!

(Касієр вертає назад, сідає на своє місце, обернувшись до справника спиною).

Крамар (який перед тим виліз з-за стола і ждав на свою чергу). Га, Господи Боже!..

Панок (звертається до нього). Може, щось на боці?...

Крамар. Ні, най вже буде ось тут...

Панок. Ну, ну?

Крамар (задивився на стелю). Га, Господи Боже!.. То ніби, таке: я що? Я нічого! Вкрасти — не вкрав, зрабувати — не зрабував, ошукати — не ошукав, знищити — не знищив...

Панок (перебиває). Пане, та же то ясне, як шварц! Я же розумію! Все має бути блят, правда?

Крамар (махнув головою).

Панок. Досить! Вже робиться! Два рази не треба балакати. Але... (Простягає долоню). Розумієте?..

Крамар. Га, Господи Боже, та же я не дурний. А сила-ж?

Панок. Мені здається, що такий шпас дві десятки варта?

Крамар (шукає за грішми). Ой, Господи Боже!.. Я маю тільки одну...

Панок (бере гроші). Досить! Згода на сто літ! Роблю це тільки для вас, бо бачу, що ви свій хлоп! (Б'є його по плечах). Тримайтеся mocno, не сушіть собі нічим лепети, а все буде в найкращім порядку!

(Крамар вертає назад та сідає на своє місце, обернувшись спиною до касієра).

Панок (на боці затирає руки). Ну, сьогодні був добрий початок! Бачу, Юську, що з тебе ще не такий фраєр, коли ти цих сватів так красенько надув. Але тепер треба відсіль чимскорше зв'язати, бо такі геци пахнуть грубим криміналом!.. (За сценою чути стукіт).

ЯВА 9

Входить ревізор. Низький, кругленький добродій, в капелюсі, у хутрі, зі скіряною течкою під пахвою. За ним, мов не своїми ногами, йдуть Гриць з Настею, обоє безмежно здивовані. Гриць станув як укопаний біля дверей з ліхтаркою в одній руці,

а шапкою в другій. Настя біля нього з малим цебриком в руках.

Ревізор (важко сопє, втомлений дорогою). Уфф!.. Добрий вечір! Чи тут живе голова Надзірної ради пан Гриць Бульба? (Здіймає капелюх і разом з течкою кладе на стіл).

Гриць (тремтячим голосом). Га!.. Я знаю. Воно ніби... я знаю...

Ревізор (звертається до нього). А, це ви, пане добродію? Дуже мені мило пізнати так ото свідомого кооператора... Дубенко називаюся. Інспектор Омелян Дубенко (потраєсє обома руками Грицькови долоню, в якій цей держить шапку). Ревізійний Союз вислав мене до вас, щоб я перевів контролю діяльності вашої кооперативи, пане добродію.

Настя (пустила цебрик на долівку й заломила руки). Ой, Царице небесна! Ще один!.. А що ж я тепер йому зварю?!

Справник (встає з широко розкритими очима та відчиненим ротом, до касієра). Пи... писуню, ви чуєте?

Касієр (встає, до крамаря). Лю... любцю, а ви що на то?..

Крамар (встає). А, Господи Боже!.. А то по якому? (Всі три вп'ялили очі в панка).

Панок (мне в руках капелюх). Овва! Овва! Робиться горячо!.. Як тут тепер зв'язати?

Ревізор (розглядається по кімнаті). Ей, люди добрі, а чого ж ви всі стоїте, мов води в рот набрали? Що тут таке сталося?

Гриць. Гм!.. Чи я знаю...

Ревізор. Прошу? Що ви кажете, пане добродію?

Настя. Е... та то, прошу пана шпектора, не гніватися, але в нас вже один ішпектор є... Ось, коби здоров, вже й вечерю з'їв...

Гриць. Гм!.. Воно ніби так...

Справник, Касієр, Крамар. А, так, так!

Ревізор (здивовано). Це як?... Де ж той ваш ревізор?

Настя (показує на панка). А он який великий!

Справник, Касієр, Крамар. Ая, ая! Та же во стоїть.

Ревізор (побачив панка). А... вибачте, пане добродію, я вас не завважив. Тут зайшло якесь непорозуміння... Ви є, певно, повітовим інструктором?

Панок (покwapно). Рація, рація, повітовим інструктором!..

Гриць. Гм!.. Дуже перепрошую, але ж ви нам казали, що ви є ревізором зі Львова...

Ревізор (приглядається панкови). Це неможлива річ, пане добродію. Всі члени Колегії ревізорів у Львові це мої товариші і знайомі, а цього пана я бачу перший раз в життю. Може, ви, пане добродію, є делегатом Кооперативної ради в Варшаві?..

Панок. Рація, рація!.. Я... умм... прошу вас, пустив лишень такого віца, що я зі Львова. По правді, то я приїхав з Варшави! Так!.. Я навіть родом з Варшави... Мій тато з Варшави... Моя мама з Варшави...

Ревізор. Гм, в такому разі, пане добродію, це справді велике непорозуміння. Місцева кооператива, як така, належить до Ревізійного Союзу Українських Кооператив, і тільки він, як такий, має право її контролювати. Хіба що ви, пане добродію, маєте

якесь спеціальне уповноваження?

Панок. Рація, рація! Спеціальне уповноваження! І то від самого міністерства!..

Ревізор. Прошу мені показати цей документ, пане добродію!

Панок. Зараз! В тій хвилині! Вже робиться... *(Шукає по кишенях, врешті виймає якийсь папір)*. Прошу дуже. Спеціальне уповноваження...

Ревізор *(накладає окуляри, бере папір в руки і читає)*. "Дирекція в'язниці у Львові стверджує, що Йосиф Буйда, літ 25, уроджений в Пацанові, відбув кару однолітної в'язниці за переступлення параграфу..." *(Перестає читати, здимає окуляри з носа та витріщається на панка)*. Пане добродію! Та ж то посвідка звільнення з криміналу!

Всі присутні *(крім панка)*. Ахх!!

Панок *(в тім самім моменті хапає зі стола ревізорову течку, з усеї сили штовхає ревізора в груди, а сам кидається в сторону дверей. Ревізор валиться з ніг і падає на Настю, а та знов з розгоном сідає в цебрик. Рівночасно касієр і крамар вискакують з-за стола, лапають кінець панкового пальта і тягнуть до себе)*.

Касієр *(кричить)*. Стій, кримінальнику! Віддай гроші!

Крамар. А Господи Боже!.. От тобі інспектор!.. Стій, бо ноги поломлю!

Справник *(за столом вимахує руками)*. Тримай, писуню, тримай!

Гриць *(пускає з рук шапку і ліхтарку та безрадно б'ється по полах)*.

Панок *(рветься на двір)*. Пусти, один з другим! Пусти, бо стріляю! *(Шарпнувся з усеї сили і потягнув за собою касієра та крамаря. За сценою чути стукіт чобіт, крики, погоня)*.

ЯВА 10

Ревізор *(стогне, пробує встати)*. Ой!.. Ой!.. Де той розбійник? То був напад!.. Чистий напад, пане добродію...

Настя *(плачливо)*. Прошу пана ішпектора, та най пан ішпектор вже раз стануть, бо бігме, цебрик розлетиться. Новісінький цебрик!..

Ревізор *(тримається за груди)*. Ой!.. Груді!.. Мої груди, пане добродію... *(Встає, справник та Грицько помагають йому піднятися)*.

Настя *(вилазить з цебрика)*. Ой, татуньцю небесний! Ой!.. Але ж пан ішпектор тяжкі, нівроку... як на мене звалилися, то так, перепрошуючи вас, гей корець жита, аж дух мені заперло... Ой, крижі!..

Ревізор *(стогне)*. Ой, груди!..

Справник *(подрапався за вухом, до Грицька)*. Писуню, ви, як то кажуть, найрозумніша голова в селі. Скажіть, розкажіть, витолкуйте мені на хлопський розум, що тут тепер властиво сталося?

Гриць. Гм!.. Я знаю, що? Я на тім усім чисто дурний...

Ревізор *(сердито)*. Як то що, пане добродію? Це ж ясне, як сонце! Злодія, душогуба, розбійника, який щойно тепер вийшов з криміналу... о, прошу! *(Піднімає з долівки посвідку)*. Маєте чорне на білім, який щойно вийшов з криміналу за звичайну

крадіж, ви, пане добродію, уважали інспектором, ревізором, ви його гостили, приймали, ви йому гонори робили! І як би я не з'явився в саму пору, тоді що було би сталося? Він би закрався до крамниці, розбив касу, обголив усе до чиста і моє поважання, пане добродію!..

Настя (ломить руки). Та! Доленько бідна!.. То то не був правдивий ішпектор?! А за що ж я його так нагодувала?.. (До дверей). А щоб тобі рухати не дало, а щоб тобі боком вилізло, а щоб тебе розтріскало за мою працю!..

Гриць (сіпає її за рукав). Тихо, жінко! Ти сама усьому винна! (До ревізора). Ну, хто ж то міг знати, пане інспекторе...

Ревізор. Як то, пане добродію? А ви ж не могли від нього зажадати якогось документу, якоїсь легітимації?.. О, прошу! (Бере зі стола течку, яку панок лишив). Я вам зараз покажу свою легітимацію. Побачите чорне на білім, з ким маєте до діла, пане добродію! (Відчиняє течку, з якої паде на долівку великий ніж та револьвер).

Справник. От тобі, писуню, легітимація!

Настя (сплеснула руками). Ой, Царице небесна, рятуй мене грішну, а це що?!

Ревізор (хвилину стоїть наче вкопаний, течка паде йому з тремтячих рук). Розбійник! Розбійник! Вкрав мою течку. Вкрав мої акти! (Кидається до дверей).

Справник (до Гриця). Писуню, тримаймо його! Не пустім! То спільник тамтого, вони оба в змові! (Обоє з Грицьком лапають кінець ревізорового пальта і тягнуть до себе).

Ревізор (рветься на двір). Пустіть! Пустіть, ради Бога! Він вкрав мої акти!

Справник. Акти? Файні акти! Я тобі дам акти, опришку якийсь! Ти нас хотів помордувати? Стій, не втечеш!

Настя. Люди добрі, пустіть його! Та най летить в озеро!

(На сцені метушня, гамір; врешті ревізор вирвався з кімнати, а вслід за ним побігли Гриць, Справник і Настя. За сценою крики — погоня).

ЯВА 11

(Кілька хвилин на сцені пусто й тихо. Тільки знадвору чути далекий гамір, який поступово стає чимраз голосніший. Нарешті до кімнати входять касієр та крамар, які держать за ковнір панка. Всі три уставляються по лівім боці сцени. За ними — Гриць і справник, які знов тримають ревізора. Всі зразу не балакають нічого, лишень стогнуть, охають та відсапують, бо помучені біганиною. Найбільше стогне ревізор.)

Касієр (підіймає руки до стелі). А Господи Боже! От які сьогодні інспектори! А Бог би вас тяжко скарав на тім і на тамтім світі! Тьфу!..

Справник (термосить ревізора). Ви собі, писуню, гадали, що дурного хлопа ошукаєте? О, не діждете ви цього, лотри печені! Побачите, куди стежка в горох!..

Касієр (термосить панка). Ви собі, любцю, міркували: гроші в кулак, смик за поріг та й шлюс... Фертік? О, ні, не фертік! А бачите, що ми вас хапнули!

Панок (раз у раз злобно всміхається). Ну, то називається — трудно. (До ревізора).

Галльо, пане інспектор! Як там ситуація?

Ревізор (*важко дише*). Ой!.. Серце!.. Серце, пане добродію... (*Побачив свою течку у панка під пахвою*). Мої акти!.. Віддай мої акти, розбійнику!

Панок. Но, но, тільки без компліментів, пане пан! Це — течка моя!

Ревізор. Брежете, пане добродію! Я вас на поліцію!.. Я вас під наглий суд!.. Ви зробили на мене напад!

Панок. Поволі, пане, поволі, не сердьтєся, бо це вам не до лиця.

Ревізор. Віддайте мою течку, пане добродію!

Панок. Го, го, нема вар'ята! Це — течка моя, я на то маю свідків. Ваша онде лежить на долівці!..

Ревізор (*тупає ногами*). Брежете, пане добродію. Брежете, як остання собака. Я при собі не ношу різницьких ножів та револьверів! (*До Грицька*). Пане добродію!.. Пане голово! Чого ви, властиво, стоїте, як турок на німецькій проповіді? Як ви можете дозволити, щоб у вашій хаті таке діялось?.. Відберіть від цього драба мою течку!..

Гриць (*б'ється по полах*). Гм!.. Я не знаю, чия вона...

Ревізор. Як-то не знаєте, пане добродію? Це ж ясне, як сонце. Він свою течку лишив на столі, а мою потягнув, як втікав з хати... Та ж це рафінований злодій, ви ж бачили чорне на білім, що він цілий рік сидів у криміналі!..

Панок. Пхі!.. Велика річ рік криміналу. Пане, то нині по людях ходить. Зрештою, ви знаєте, хто я є? Я належу до опозиції! Я сидів за політичні кавалки, от що!

Ревізор. Брежете, пане добродію! Я бачив чорне на білім, що ви сиділи за звичайну крадіж.

Панок. Ну, що є?.. Най буде за крадіж. Ша, не турбуйтеся, і вас то не мине.

Ревізор (*з гідністю*). Пане добродію, числіться зі словами! Я є делегат Ревізійного союзу, я був начальником організаційного відділу, я два рази належав до Надзірної ради...

Панок. Я також був членом Надзірної ради нашої злодійської кооперативи і прийшов сюди як її делегат...

Ревізор (*з розпукою в голосі*). Люди добрі! І чого ви стоїте, роззявивши роти? Чому ви раз не заткаєте пельки цьому пройдисвітови? Як ви взагалі дали так нікчемно ошукатися?! Як ви цього душогуба до хати пустили?! Та ж тепер двадцятьє століття, тож чуєте про якусь культуру, читаєте книжки, газети, і в вас ще настільки немає олію в голові, що не потрафите відрізнити інспектора з Ревізійного союзу від звичайного злодія?.. Прошу, порівняйте мою особу з тим... з тим розбійником, пане добродію... Прошу!..

Справник (*приглядається то ревізорowi, то панкови*). Ба!.. Ви, як міркуєте, писуню?

Гриць. А, дайте мені спокій!.. Я вже не знаю, що зі мною робиться...

Касієр (*приглядається то панкови, то ревізорowi*). А ви, любцю, як кажете?

Крамар. Га, Господи Боже!.. Та воно такої різниці нема. То чоловік, та й то чоловік.

Панок. Панове господарі, не дайте собі закрутити гітари. З нього такий інспектор, як з мене польський біскуп. Ви ось краще гляньте на долівку: бачите, що він мав у торбі?.. Револьвер на вісім стрілів і ніж на два метри! Якби не я, то вам вже всім був би капут, розумно? Тож не балакайте з ним довго, а зв'яжіть шнурками і до паки!

Ревізор *(кидається до нього).* Кого до паки, розбійнику, душогубе?! Кого?..

Панок. Пане, не так остро, бо я можу часом вдарити!

Ревізор. Що?! Кого вдарити, розбійнику? Кого?! *(Обидва кидаються на себе з п'ястуками; крамар, касієр, Гриць і справник їх розділюють; гамір, метушня).*

ЯВА 12

Війт *(входить з палицею в руці, за ним поліцай, також з палицею, за ним Настя).* Дай Боже добрий вечір! Чого тут у вас такий гармидер, Гриню? Ваша жінка прибігла до мене з криком і плачем, бо у вашій хаті люди ріжуться ножами... А тут, бачу, ще кожний, славите Господа, цілий та здоров.

Гриць. Гм!.. Та ще дотепер яко-так, але до біди вже небагато бракувало... От, спасибі вам, пане начальнику, що прийшли в саму пору! Може, ви тут зробите якийсь порядок, бо я, бігме, вже чисто голову стратив!..

Панок. Пане, пане, ви є начальником громади?.. Так? То прошу сей час замкнути того пасажир!..

Ревізор *(кидається до нього).* Кого замкнути, розбійнику?! Мене?.. Мене?..

Війт *(стукає палицею до долівки).* Спокій, панове, спокій! Не заколочуйте публичного ладу. *(До Грицька).* Як я чув, то у вас, Гриню, трапилась досить кумедна історія. З'їхало нараз двох інспекторів, а ви тепер не знаєте, котрий правдивий, а котрий фальшивий, так чи ні?

Гриць. Гм!.. Воно ніби так...

Справник, Касієр, Крамар. Ая, ая... Так воно і є...

Настя *(на боці).* Ой, татуньцю небесний! Коби то вони обоє були фальшиві!.. Я, хоч гинь, не маю що тепер тому другому зварити!..

Ревізор *(рішучим голосом до війта).* Пане добродію! Прошу зараз арештувати цього душогуба!

Панок. Поволі, пане, поволі. А чому не вас?

Ревізор. Я є делегатом Ревізійного союзу!

Панок. І я також!

Ревізор. Брешете, пане добродію! Покажіть це чорне на білім.

Панок. Прошу! Зараз покажу. *(Відчиняє ревізорову течку).*

Ревізор. Віддай мої акти, розбійнику! *(Хапає за течку і старається видерти її від панка. Цей не пускає).*

Війт. Спокій, панове, спокій, бо зараз скажу вас обох замкнути!

Поліцай *(уважно приглядається панкові).* Га, пане начальнику! Гляньте-но на того тоншого! Та ж це той, про якого нам писано з поліції! Той самий, при'сяй Богу, той

самий!

Війт (*приглядається панкові*). Чекай-но! Зараз ми переконаємося. Слухайте, пане ласкавий. Ви називаєтеся Йосиф Буйда, так чи ні?

Панок (*дивиться в землю*). Ні!

Війт. Уроджений в Пацанові?

Панок. Ні!

Війт. Відбув кару однолітної в'язниці за крадіж?

Панок. Ні!

Ревізор (*тиче панкові під ніс посвідку*). Отже брешете, пане добродію! В живі очі брешете. А це що?.. Пане начальнику! Ось де легітимація цього пана. Маєте чорне на білім, що це той самий пташок, про якого ви говорите!

Війт (*бере посвідку в руки*). Так!.. Та ж це посвідка звільнення з криміналу... Ну, пане ласкавий, що ви на то скажете?

Панок (*мовчить*).

Війт (*кладає йому руку на плече*). Попався, братіку! Доки крутив, то крутив, а тепер вже не втне Панько тіста. До громадського уряду прийшов з поліції докладний опис, який цілком годиться з зовнішнім виглядом вашої особи. Ви є небезпечним злодієм, якого нам приказали до двадцять чотирьох годин виправити зі села, а в разі опору замкнути. (*До поліцая*). Так, Гарасиме?

Поліцай. Так, пане начальнику, при'сяй Богу, що так!

Війт. Тепер, паньцю, пакуйте манатки і гайда зі мною. Цеї ночі ще переспитеся в холодній, а завтра рано підете собі на чотири вітри. (*До поліцая*). Гарасиме! Ви тим паном заопікуєтеся?

Поліцай. Так, пане начальнику, при'сяй Богу, що так!

Панок (*почухався в потилицю*). Ну, то називається — трудно. Накрили хлопа... (*До ревізора*). Пане інспектор, беріть свої акти і дайтеся ними випхати. (*До Гриця*). Вам, пане Цибуля, я щиро дякую за гостину. Тримайтеся mocno, не робіть такої сумної міни, бо кризи вже довго не буде. То я вам кажу! (*До Насті*). Вам, стрийно, спасибі за добру вечерю. Не жалуйте за нею, бо це вже пропало. (*До справника, касієра, крамаря*). Вам, панове господарі, велике спасибі за добровільну складку на бідного безробітного. Знаєте, як то кажуть: громада по нитці, а бідному шнурок!..

Ревізор (*до справника й інших*). Що за складка, пане добродію? Може, той обманець видурив від вас які гроші?..

Справник (*понури очі додолу*). Ні, ні, писуню...

Касієр (*задивився в землю*). А, де там, любцю...

Крамар (*задивився на стелю*). Га, Господи Боже!..

Панок (*злобно всміхається*). Так, так! Мовчи, язичку, будеш їсти кашу!.. (*До публики*). Гей, гей! Яка то нині непевна людська доля. Перед хвилиною був чоловік інспектором, а тепер мусить іти спати до Іванової хати... Але добре, що трохи фльоти видурив. Буде на нові черевики і ще на витрихи зістанеться. (*До всіх*). Найнижчий слуга панів.

Поліцай (бере панка за обшивку). Йди вже, йди. Не говори багато. (Випроваджує його).

ЗАВІСА

Примітка

Текст представлений за виданням: Керницький Іван. Пан інспектор: комедія з кооперативного життя в 1-ій дії. Львів, Видавнича спілка "Діло", 1933.